

nieuwe boeken, verslagen e.d.

De Kluut

Deze vierde vogelmonografie in de Wetenschappelijke Mededelingen van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging behandelt de Kluut in vele facetten. De schrijver gaat uitgebreid in op onder andere broedgedrag, populatiegrootte en foerageermethoden. Tal van gegevens die zeer verspreid zijn gepubliceerd zijn nu samengevat en voor iedereen goed toegankelijk gemaakt. Ook gegevens van de schrijver zelf zijn aan de tekst toegevoegd en de analyse van de Nederlandse ringgegevens, zoals die in deze monografie weergegeven worden, is niet eerder gepubliceerd.

Van belang is ook het laatste hoofdstuk 'Bedreigingen en bescherming'. Weliswaar is de Kluut een cultuurvolger in zekere zin, maar het is ook een pioniervogel. Een pioniervogel vindt zijn woongebied in een gebied dat zich nog aan het vormen is en dus zal de Kluut in vele gevallen zich steeds weer ergens nieuw moeten kunnen vestigen. Dat daar een groot risico in schuilt in ons dichtbevolkte land is heel begrijpelijk. Het zou wel eens mogelijk kunnen zijn dat de Kluut zich op den duur in een wat minder gevoelig biotoop gaat vestigen.

De Nederlandse populatie van de Kluut omvat niet minder dan 40% à 50% van de gehele Noordwesteuropese populatie en het is daarom niet toevallig dat een belangrijk deel van deze monografie de Nederlandse populatie behandelt.

Wim Ruitenbeek: *De Kluut (Recurvirostra avosetta)*. 80 bladzijden, 50 figuren waaronder vele foto's (1985). Wetenschappelijke Mededeling nummer 169 van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging. Uitg. Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging 'Vogelbescherming', Hoogwoud. Prijs f 15,-, ledenprijs f 12,25 (inclusief verzendkosten). Verkrijgbaar door overmaking op girorekening 13 028 ten name van Bureau KNNV, Burgemeester Hoogenboomlaan 24, 1718 BJ Hoogwoud, onder vermelding 'Wetenschappelijke Mededeling nummer 169, Kluut'.

De Boomklever

De auteur maakte jarenlang een uitgebreide studie van het gedrag van de Boomklever. Op een zeer originele en onderhoudende manier schrijft hij over zijn vaak nieuwe ontdekkingen bij deze vogelsoort waarbij een eindeloos geduld nodig moet zijn geweest. Uit het hele boek blijkt de grote liefde voor de Boomklever en de eerbied voor alles dat leeft en groeit. Het is een prachtig geschenk voor de beginnende vogelliefhebber of voor een naast familielid of een beste vriend die de Boomklevers regelmatig in de tuin te zien krijgen. Maar ook de vakman zal zich verbazen over de hoeveelheid van eigen gegevens die naar voren wordt gebracht. Anne de Vries is tevens auteur van een boekje over de vogels in zijn woonplaats Het Dorp bij Arnhem.

Het is, zoals de uitgever schrijft, 'een verslag van een meeslepende liefde voor de natuur, van een ijzeren doorzettingskracht, van de overwinning van de geest over het lichaam'. Bovenal is het echter een boeiende, wetenschappelijk verantwoorde monografie.

Anne de Vries: *De boomklever*. 71 bladzijden, 6 aquarellen van Marius Kolvoort en gekleurde omslagtekening, verspreidingskaartje (1985). Uitg. b.v. W.J. Thieme & Cie., Zutphen. Prijs f 14,50.

Mezen

In een boekje over mezen behandelt Meindert de Jong achtereenvolgens de Koolmees, Pimpelmees, Glanskop, Matkop, Kuifmees, Zwarte Mees, Staartmees en Buidelmees. Over de volgende onderwerpen wordt per soort een nadere uiteenzetting gegeven: beschrijving, verspreiding, biotoop, voedsel, geluid, voortplanting, levensverwachting en benaming. Het boekje is geschreven voor de beginner die mezen in de bosachtige streken gemakkelijk te zien kan krijgen. De beschrijvingen zijn eenvoudig en begrijpelijk voor de leek gehouden. Toch mis ik soms frappante dingen over sommige soorten, waarvoor ongetwijfeld nog wel ruimte was geweest. De Kuifmees en de Zwarte Mees zijn, hoewel ze zeer op naaldhout gesteld zijn, ook als broedvogel te vinden in verwaarloosd parklandschap waar zowel naaldhout als loofhout aanwezig is.

De zesentwintig foto's zijn gemaakt door Cees Scholtz, waarbij foto's van een uit de hand etende Zwarte Mees opvallen, tevens zijn enkele nestfoto's opgenomen.

Meindert de Jong: *Mezen*. 62 bladzijden, 8 kleuren- en 18 zwart-wit foto's (1985). Uitg. b.v. W.J. Thieme & Cie., Zutphen. Prijs f 19,50.

De broedvogels van Terschelling

Als één der eerste avifauna's in Nederland verscheen in 1963 'De vogels van Terschelling' van J.J.C. Tanis. In een apart hoofdstuk zijn in dit boek ook de broedvogels van Terschelling behandeld. Sinds 1962 moeten er grote veranderingen hebben plaatsgevonden in het broedvogelbestand van Terschelling. In 1976 werd dit bevestigd door Freek Zwart en omdat er over de broedvogels van Terschelling nauwelijks wat bekend was heeft er een systematisch broedvogelonderzoek plaatsgevonden in de periode 1977 tot en met 1983. Verder zijn literatuur-, dagboek- en inventarisatiegegevens verzameld. Bij de komst van de Staatsbossen werd een volledig nieuw biotoop op Terschelling geïntroduceerd, waar zich in de loop der tijd veel nieuwe soorten op het eiland vestigden. Ook het gebruik van de cultuurgronden is aan grote veranderingen onderhevig. Op al deze gebeurtenissen reageerde de vogelstand. Verder wordt in het kort enige aandacht besteed aan een aantal andere factoren die voor de

broedvogels van betekenis zijn en wordt een beknopt overzicht gegeven van het voorkomen van andere gewervelde dieren op Terschelling.

In de periode 1977-1983 zijn 120 van de 130 vogelsoorten, die deze eeuw als broedvogels zijn aangetroffen, vastgesteld. Van de gehele Nederlandse populaties broedt 85% van de Kleine Mantelmeeuw, 20% van de Blauwe Kiekendief, 8% van de Wulp, 10% van de Tappuit en 20% van de Kleine Barmsijs op Terschelling. In de polder geven de landbouwkundige ontwikkelingen, zeker na de uitvoering van de tweede ruilverkaveling, reden tot grote bezorgdheid voor de weidevogels. Of de verdergaande verontreiniging van de Noordzee en de Waddenzee invloed heeft op de broedvogelstand is niet bekend. Nader onderzoek naar de verstoring van de broedvogels door de recreatie is gewenst. Hetzelfde geldt voor de invloed van militaire oefeningen en de vervuiling van de zee.

Freek Zwart: De broedvogels van Terschelling. 172 bladzijden, 39 foto's (waaronder veel in kleur), 66 tabellen, 59 pentekeningen (1985). Uitg. KNNV, afdeling Terschelling & Van Gorcum, Assen. Verkrijgbaar in de erkende boekhandel. ISBN-nummer 90.232.2144.3. Prijs f 29,90.

Vogels in Limburg

In 'Het Vogeljaar' 33 (3) : 140-141 hebben wij al aandacht geschonken aan de nieuwe Limburgse avifauna. De inleiding vermeldt dat deze avifauna zeker niet een avifauna is in de traditionele zin van het woord. Het boek kan men vooral zien als een verslag van die zaken die in de afgelopen jaren in deze provincie werden bestudeerd. Bij de opzet is per hoofdstuk thematische informatie gebundeld en er is dus niet gestreefd naar een encyclopedische volledigheid.

Voor een beschrijving van de landschappen van Limburg zijn 27 bladzijden uitgetrokken, voor de veranderingen in de broedvogelstand 22 bladzijden, de broedvogels in de bossen in Zuidoost-Limburg 19 bladzijden en aan het vogeltrekonderzoek worden in het boek 55 bladzijden besteed. Ook wordt veel aandacht besteed aan de verspreiding en het voorkomen van aan water gebonden vogelsoorten buiten het broedseizoen (37 bladzijden), terwijl de stootvogels in de winter tien bladzijden toebedeeld krijgen. Tot slot wordt een aantal 'overige soorten' dat in Limburg voorkomt en een statusomschrijving van de in Limburg waargenomen vogelsoorten behandeld. Ik vraag me alleen af wat de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) zal doen met de opgaven van de zeldzame vogelsoorten zonder dat daar namen van de waarnemers bij worden vermeld of zonder dat daarbij naar de literatuur wordt verwezen waar de waarnemingen al eerder in zijn beschreven. Hierdoor wordt het natrekken van deze waarnemingen in later jaren niet vergemakkelijkt. En zouden zelfs dan in sterke twijfel getrokken kunnen worden. In zijn totaliteit geeft het boek een prima weergave

van de vogelstand in de provincie Limburg en daar is het uiteindelijk de samenstellers toch om te doen geweest.

'Vogels in Limburg'. Samengesteld door Wim Ganzevles, Fred Hustings, Frans Schepers, Jacques Ummels & Willem Vergoossen met medewerking van Hans Bekkers, Philip Bossenbroek, Walther van der Coelen, Paul Dorren (die bovendien een groot deel van de aardige illustraties samen met Hans Bekkers maakte), Ruud Poppen, Jos Hoogveld, Leo Linnartz, Willem Scheres & Ran Schols. 224 bladzijden, 111 tabellen, 134 figuren, 19 kleurenplaten, vele zwart-wit tekeningen en foto's (1985). Tevens Reeks XXXV, afleveringen 5-15 van de Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Prijs f 34,50. Abonnees betalen de ledenprijs f 27,50 te bestellen bij het Natuurhistorisch Museum, Bosquetplein 7, 6211 KJ Maastricht, 043 - 213 671, postgiro 1 036 366.

Waarde van wetlands van Zuid-Mauritanië, Senegal, Gambia en Guinée-Bissau voor de Grutto

Een actie van het Wereld Natuur Fonds maakte het mogelijk dat er een onderzoek kon worden ingesteld naar de Grutto en de Lepelaar op de doortrek- en overwinteringsgebieden.

In het najaar 1983 vond een onderzoek aan de Grutto plaats, waarvan de resultaten in een Franstalig rapport zijn uitgewerkt. Doel van de expeditie was het in kaart brengen van de overwinteringsgebieden van de Grutto in Zuid-Mauritanië, Senegal, Gambia en Guinée-Bissau, het uitvoeren van tellingen, het beschrijven van winterkwartieren inclusief mogelijke bedreigingen in verband met eventuele schade aan rijstcultures.

Naast het specifieke grutto-onderzoek zijn in veel bezochte wetlands tellingen verricht van de aanwezige watervogels om een indruk te verkrijgen van het relatieve belang van de verschillende gebieden voor de winter- en trekvogels, respectievelijk broedvogels. De informatie uit deze tellingen verkregen zal in een tweede expeditierapport worden gegeven.

Er van uitgaande dat de aantallen Grutto's in 'midwinter' (november-december) in de verschillende gebieden redelijk stabiel zijn, zal de winterpopulatie in het onderzoeksgebied ongeveer 125.000 tot 140.000 exemplaren bedragen hebben. De Grutto's in dit gebied zijn van Westeuropese oorsprong, mogelijk voor een groter of kleiner deel ook van Middeneuropese oorsprong. Uit berekeningen zou de winterpopulatie van de West- en Middeneuropese Grutto's uit circa 300.000 exemplaren moeten bestaan. De Grutto wordt in het onderzoeksgebied momenteel bedreigd door het verdwijnen van de geschikte overwinteringsgebieden, in Noord-Senegal en in mindere mate in Casamance. Bovendien bestaat in alle gebieden een zekere jachtdruk, die vooral in bovengenoemde twee gebieden van grote invloed is. Jaarlijks zal tussen de 30% en 35% van de West- en Middeneuropese Grutto's in de onderzochte gebieden (vooral daar waar rijst verbouwd wordt) overwinteren. De schade aan de rijst toegebracht door de Grutto's

to moet niet noemenswaard zijn.

Wibe Altenburg & Jan van der Kamp: Importance des zones humides de la Mauritanie du Sud, du Sénégal, de la Gambie et de la Guinée-Bissau pour la Barge à queue noire (*Limosa l. limosa*). Gestencilid, 117 bladzijden, vele tabellen, figuren en tabellen. Nederlandse en Engelse samenvatting. UICN/WWF-project 3096. CIPO-project 9238. RIN contributions to research on management of natural resources 1985-1. Uitg. Rijksinstituut voor Natuurbeheer, postbus 46, 3956 ZR Leersum. Verkrijgbaar door overmaking van f 16,- (portokosten inbegrepen) op girorekening 949 402 ten name van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Arnhem, onder vermelding 'RIN Contr. 85-1'.

Roofvogels en Uilen van Europa

In dit boek worden eenenvijftig artikelen met de daarbij behorende illustraties van H.J. Slijper gebundeld, die in de periode 1976-1984 verschenen zijn in het tijdschrift van 'Vogelbescherming'.

In de hier aangeboden bundel zijn de soorten niet naar hun verschijningsdatum, maar in systematische volgorde gerangschikt, te beginnen bij de vrouwen en eindigend met de grote arenden, daarna de sterk gespecialiseerde Visarend, dan de valken en ten slotte de uilen. De teksten zijn, op enkele kleine correcties na, onveranderd weergegeven zoals zij destijds verschenen zijn. Zij zijn niet bijgewerkt en beschrijven de situatie die bestond op het ogenblik dat zij geschreven werden. Alle teksten zijn daarom gedateerd op de periode van eerder verschijnen. Hier en daar is in een voetnoot een noodzakelijk of nuttig geachte aanvulling gegeven.

K.H. Voous: Roofvogels en Uilen van Europa. 204 bladzijden, 52 kleurenillustraties van H.J. Slijper. Met voorwoord van ZKH de Prins der Nederlanden. E.J. Brill/W. Backhuys, Leiden (1986). Het boek is voorlopig niet in de boekhandel verkrijgbaar, maar wordt toegezonden aan allen die aan het Wereld Natuur Fonds een gift van f 50,- of meer overmaken ten bate van de actie Waterland. Ook zij die twee nieuwe donateurs bij het WWF aanmelden krijgen het boek toegezonden. Men kan het boek ook bestellen door overmaking van f 50,- op gironummer 2464 van het Wereld Natuur Fonds, Zeist onder vermelding van 'Roofvogels en Uilen' (of op gironummer 1 882 523 ten name van Vogelbescherming, Zeist). De netto opbrengst komt ten goede aan de natuurbeschermingsactiviteiten van beide organisaties.

Hoogstamvruchtbomen

Het heeft er de afgelopen jaren op geleken dat de laagstamproduktieboomgaard alle hoogstamvruchtbomen zou gaan verdringen. Vier jaar geleden heeft 'Het Vogeljaar' door de uitgave van een themanummer over dit onderwerp hier ook al op gewezen. Gelukkig breekt het inzicht door dat niet alleen een grote eenvormige produktie belangrijk is. De kwaliteiten en de eigenschappen van de hoogstamboomgaarden heeft men opnieuw ontdekt en er zijn vele tienduizenden vruchtbomen met veel achterstallig onderhoud. Nu worden er over het gehele land snoeicursussen georganiseerd door provinciale organisa-

ties van natuur- en landschapsbeheer. Enkele provinciale besturen geven reeds subsidie voor het opknappen van hoogstamboomgaarden. In de provincie Utrecht en Zuid-Holland heeft men alleen al in 1983 zo'n 7500 bomen op deze wijze kunnen opknappen.

Het boekje over de hoogstamvruchtbomen is dan ook welkom omdat wij hierin wat over de geschiedenis van deze boomgaarden, de vroegere en de huidige ervan de beheersdoelstellingen, algemene richtlijnen voor de snoei, praktische beheersrichtlijnen, gewasbescherming, oogst, afzet en verwerking, nieuwe aanplant en organisatie van het beheer kunnen vinden. 'Het Vogeljaar' is bijzonder verheugd dat zij reeds in een vroeg stadium mede de interesse voor hoogstamboomgaarden door haar uitgegeven themanummer over dit onderwerp heeft kunnen verhogen.

J.M. Brand: Hoogstamvruchtbomen. 136 bladzijden, vele foto's, pentekeningen en tabellen (1985). Uitg. Stichting Landelijk Overleg Natuur- en Landschapsbeheer, Utrecht. Te bestellen door overmaking van f 16,- (inclusief verzendkosten) op postgiro 9933 ten name van Natuurmonumenten, 's-Graveland, onder vermelding 'Hoogstamvruchtbomen', of op postgiro 4 252 780 ten name van Stichting LONL, Utrecht, onder vermelding 'Hoogstamvruchtbomen'.

Encyclopedie voor hoenderliefhebber

Het is gebleken dat veel liefhebbers van hoenders en dwerghoenders totaal onbekend zijn met het jargon, de uitdrukkingen, de begrippen, alsmede de kleur-, slag- en rasbenamingen, die hier gebruikt worden. Dit levert gevaren op, men blijft namelijk in het duister tasten, omdat verouderde uitdrukkingen en begrippen, die toch wel eens gebruikt worden, verloren dreigen te gaan. De 'all-round' vogelliefhebber zal er ook zeker veel aan kunnen hebben.

C. Aalbers: Encyclopedie voor de (dwerg)hoenderliefhebber. 184 bladzijden, 24 kleuren- en 85 zwart-wit illustraties (1985). Uitg. b.v. W.J. Thieme & Cie., Zutphen. Prijs f 45,-.

Populatiegrootte en broedsucces in Europa overwinterende Kleine Zwanen, 1983-1984

In het Engelstalige blad 'Wildfowl' verscheen een artikel, geschreven door medewerkers van het 'Kleine Zwanen Project '82-'84' over de internationale populatietellingen van Kleine Zwanen in 1983-1984.

Rond midden november 1983 en midden januari 1984 werden tellingen georganiseerd in het gehele Europese overwinteringsgebied. Met name rond midden januari werd een vrijwel complete dekking bereikt: in bijna alle gebieden waar Kleine Zwanen kunnen overwinteren werd geteld.

Door deze telling werd de populatiegrootte vastgesteld op niet minder dan 16.000 tot 16.500 Kleine Zwanen, hetgeen meer is dan ooit eerder werd geteld. Vroegere schattingen van de populatie leverden 10.000 vogels

op in het begin van de jaren zeventig en 13.000 vogels in 1977. Het is echter meer de vraag of de populatie ook werkelijk is gegroeid. De dekking van pleisterplaatsen bij tellingen is toegenomen en gegevens over sterfte en broedsucces uit de laatste tien jaar laten zien dat er weinig groei mogelijk is geweest.

Het artikel geeft verder een beeld van de verspreiding van Kleine Zwanen over de pleisterplaatsen in Europa in november en januari. Het broedsucces van 1983 werd vastgesteld door de jonge vogels te tellen. Het aantal jongen in de populatie bedroeg 11.3% en het aantal jongen per familie bedroeg gemiddeld ongeveer 1.7 exemplaren. Het jaar 1983 was daarmee een matig broedjaar.

Jan H. Beekman, Sjoerd Dirksen & Teus H. Slagboom (1985): Population size and breeding success of Bewick's Swans wintering in Europe in 1983-4. *Wildfowl* 36: 5-12.

3M kalender 1986

3M Nederland heeft een prachtige natuurkalender afgegeven bij zakelijke relaties in de Gezondheidszorg, daar waar 3M-producten worden gebruikt, zoals operatiekamers, poliklinieken en andere behandel- en verpleegruimtes in ziekenhuizen.

Het doel hierbij is patiënten gedurende het gehele jaar van de vele mooie facetten in onze eigen natuur te kunnen laten genieten. Vandaar dat gezocht is in de variatie van beeld, zoals landschappen (uiterwaarden, Peellandschap), vogels (Grutto, baltsende Kraanvogels, IJsvogels, Kleine Zwanen) en andere dieren (Reegeit, Vossen, Groene Kikkers, Edelhart). Zowel letterlijk als figuurlijk een grootse kalender met magnifieke opnamen van de natuurfotograaf Rob Reijnen. Het motto van de 3M kalender 1986 is '3M. Natuurlijk beter door onderzoek'.

3M kalender 1986. Formaat staand 60 x 42. Fotografie: Rob Reijnen, ontwerp: Ed van Spall grafische vormgeving, produktie: Roberto den Haring. Copyright 3M Nederland B.V. Indien er nog enige exemplaren over zijn kunnen deze (op schriftelijk verzoek aan Riker/3M (Nederland) B.V., ter attentie van Rob Reijnen, postbus 193, 2300 AD Leiden) worden toegezonden aan lezers die daarvoor belangstelling hebben.

Het Wilde Ganzenbordspel

Het Ganzenbord is al eeuwen oud, iedereen kent het. Nu is er ook een 'Wilde Ganzenbord' dat aan de vooravond van de ganzenjacht en de lange winteravonden is uitgegeven.

Dit ganzenbordspel is gemaakt door Anneke Duijndam (tekst) en Ineke van den Abele-Busser (illustratie en vormgeving) en bestaat uit een met aquarellen geïllustreerd speelbord en een tekst/opdrachtenboekje met uitgebreide informatie over het leven van de in het wild levende ganzen en hun bedreigingen.

Dobbelstenen heeft men zelf wel in huis en indien men fiches wil gebruiken worden daarvoor aardige suggesties gegeven. Men trekt in het spel heel Nederland en Noord-België

door en het lot beslist of men door mag vliegen, terug moet vliegen of gevaaren onderweg tegenkomt.

Als men het speelt blijkt hoeveel moeite een gans heeft om te winnen (= overleven). In 63 vakjes leert u tegelijkertijd het ganzenleven kennen en merkt men dat het de hoogste tijd is dat de ganzen in Nederland een betere bescherming wordt geboden.

Aan het spel kunnen twee tot zes personen deelnemen. Het kweekt spelenderwijs begrip voor het lot van deze trekvogels die bij ons te gast zijn.

De prijs van het Ganzenbordspel (bord in vierkleurendruk, pionnenvol, spelregelboekje) is f 12,50 (inclusief verzendkosten) en verkrijgbaar door storting op girorekening 13 093 ten name van Informatie Stichting Kritisch Fauna-beheer, Oosterbeek. Telefoonische bestellingen 085 - 453 191.

Spreeuwenschade in Nederland

Dit rapport is ontstaan op verzoek van de Natuurbeschermingsraad. Deze wilde meer inzicht krijgen in de tijdstippen, de plaatsen en de mate waarin de Spreeuw schade veroorzaakt. Wij moeten constateren dat het uitgangspunt van zowel de wens van de Natuurbeschermingsraad alsmede van de onderzoekers verouderd is. Er wordt uitgegaan van nut versus schade ofte wel het sterk verouderde idee over predator-prooi-relaties, dat in agrarische kringen veel wordt gehanteerd.

Blij moeten wij zijn met de door de auteur gehouden enquête. Het bevestigt de door de telers dikwijls overschatte oogstverwachtingen (en dus met overschatte schadeproblemen). De opsteller komt tevens tot de conclusie dat import uit lageloonlanden een belangrijke concurrent is en wordt voor de Nederlandse fruittelers. Veel van de critiek, die de schrijver over de probleem-overschatting door telers naar boven brengt, is zeker juist. Gezien het feit, dat de traditionele middelen om Spreeuwen te verjagen nauwelijks helpen, is de geste van Bles om meer aan preventie en verjaging te doen op basis van ecologische en ethologische kennis van de Spreeuw zeer welkom.

Ook andere auteurs hebben in het recente verleden op deze mogelijkheden gewezen.

De Spreeuwen zouden in 1983 en 1984 aan: kersen 1.4 - 1.9 miljoen gulden, appels 300.000 - 750.000 gulden, peren 40.000 - 94.000 gulden, pruimen/Rode bessen 32.000 - 104.000 gulden schade hebben berokkend. Maar, zoals de auteur stelt, kunnen de cijfers overtrokken zijn? Alleen immers mensen die schade menen te ondervinden hebben het enquêteformulier ingevuld.

Het lijkt erop, dat de opsteller zich door de cijfers van de wijs heeft laten brengen. Hij komt tot de conclusies die enerzijds op de lijn zitten zoals de 'Stichting Mondiaal Alternatief' (EEBV-project) en de Stichting 'Het Vogeljaar' sinds jaar en dag propageren, anderzijds meent hij dat de Spreeuwen in de periode van juni tot en met november onbe-

scherm'd zouden moeten worden verklaard. Het komt er dus op neer dat de samenleving zou moeten toegeven aan de conservatieve ideeën van een kleine belangengroep!

Dat het laatste niet te veel is gezegd kan worden waargemaakt door de door Bles gevonden gegevens dat er in de periode 1983-1984 ten minste 12.700 en 19.700 Kramsvogels illegaal zijn geschoten door fruittelers en daarnaast jaarlijks nog zo'n 400 Merels. Het betreft hier beschermde vogelsoorten. Ook de voorgestelde schade door Roeken wordt niet hard gemaakt. Het leidde wel tot afschot van 1300 (1983) en 600 (1984) exemplaren.

Het Luxan-Wildafweermiddel wordt ook weer gepresenteerd. Dit produkt is volgens schriftelijke mededeling van de producent aan ondergetekende (1982) niet in de handel gebracht. Op het ministerie is de kritiek op dit punt ten aanzien van een eerdere overheidspublikatie kennelijk dus niet ter harte genomen. In het hoofdstuk waar de problemen worden besproken die kunnen ontstaan als Spreeuwen het gehele jaar worden beschermd, wordt voorbijgegaan aan eigen conclusies:

1. de concurrentiepositie die fruittelers hebben met lagelooiland
2. het smaller worden van de winstmarges binnen de sector.

Daarom zou volledige bescherming ook gezien kunnen worden als middel om nader onderzoek te stimuleren en het met de bedrijfstak komen tot goede oplossingen voor de problemen.

Andere rassen en ontwikkeling van preventiemethoden kunnen leiden tot het verminderen van teeltrisco's. Daarmee kan de bedrijfstak in een betere concurrentiepositie worden gemanoeuvrerd ten opzichte van hun collega's uit zuidelijke landen. Die hebben immers niet alleen lage lonen maar ook hoge transportkosten om hun goederen hier op de markt te brengen!

Alles bijeen, wij mogen blij zijn met dit rapport van Frank Bles. Eindelijk heeft de overheid eens het zwijgen doorbroken op dit punt. Er zijn feiten boven water gekomen die lopen van het onnodig opblazen van problemen door fruittelers naar wat meer serieuze zaken. Er blijkt een folkloristische traditie te bestaan die ten nadele is van Spreeuwen en andere beschermde vogels. En er zijn ongewoon veel illegale handelingen.

Het is daarom onduidelijk waarom de opsteller in zijn conclusies van 'twee wallen is gaan eten'. Immers, bij eventuele serieuze problemen is er altijd nog een vergunningstelsel voor afschot. De Nederlandse telers lopen bovendien zeker ook niet die risico's die in minder ontwikkelde landen dreigen, te weten: geen oogst dan de dood. Nog steeds wordt er veel fruit doorgedraaid om de prijzen op peil te houden en ook daarover missen wij een en ander in dit onderzoek.

Pierre Maréchal

Bles, F.J.J.: Spreeuwenschade In Nederland. -een inventariserend onderzoek naar omvang en preventie

van de schade door de Spreeuw (*Sturnus vulgaris*), in het bijzonder in de fruitteelt (1985), 116 pagina's, 5 bijlagen, geïllustreerd met figuren en tabellen. Uitg. Ministerie Landbouw & Visserij, Directie Natuur, Milieu & Faunabeheer, Den Haag.

Integrale faunawetgeving

Dit onderzoek heeft zich beziggehouden met de vraag naar de mogelijkheden om te komen tot een integratie van de huidige faunawetgeving. De studie heeft zich toegespitst op de Natuurbeschermingswet 1967, de Vogelwet 1936, de Jachtwet 1954 en de Visserijwet 1963. Daarnaast is het onderzoek beperkt gebleven tot de gewervelde dieren, behorende tot de Nederlandse wilde fauna en tot beheershandelingen als doden, vangen, verstoren van rust- en broedplaatsen en het veront-rusten. De definities die hier betrekking op hebben worden vermeld in paragraaf 1.2.

Het rapport is in vier delen opgesplitst: in het eerste deel is een analyse gemaakt van de mogelijkheden tot faunabeheer en -bescherming die de huidige faunawetgeving biedt. In deel twee wordt het faunabeheer aan een heroverweging onderworpen. In het derde deel wordt allereerst een overzicht gegeven van de wensen van de verschillende belangengroepen, die betrekking hebben op dit beheer. Vervolgens wordt een voorstel besproken over hoe een integrale faunawet er inhoudelijk uit zou kunnen zien en wat voor bestuurlijke opzet daarvoor gekozen kan worden. Het vierde deel sluit het onderzoek af met een korte indruk van de politieke haalbaarheid van de voorstellen

Het rapport wordt afgesloten met een discussie. Als bijlage zijn de wetteksten en een overzicht van de wensen van de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging ten aanzien van het jachtbelang, het landbouwbelang en het natuurbeschermingsbelang toegevoegd! R. Brinkman & R. Koreman: Integrale faunawetgeving. Gestencild, 150 bladzijden, twee bijlagen, 26 zwart-wit foto's. Een onderzoek naar de mogelijkheden te komen tot een integratie van de faunawetgeving in Nederland (1985). Rijksuniversiteit Utrecht, Subfaculteit biologie, Vakgroep maatschappelijke biologie i.o., Oude Gracht 320, 3511 PL Utrecht, 030-314 241. Het verslag is een weergave van een doctoraalonderzoek uitgevoerd door de auteurs onder begeleiding van de vakgroep Maatschappelijke Biologie i.o.

Amerikaanse voedsel voor Europese wadvogels

Tegen het einde van de jaren zeventig zijn er larven van een tweekleppige schelpdiersoort - een soort 'Scheermes' of 'Zwaardschede' - via het ballastwater door een schip vanuit Noord-Amerika naar Europa vervoerd, waar ze vermoedelijk voor de monding van de Elbe in de Duitse Bocht zijn geloosd.

Deze 'Amerikaanse Zwaardschede' vond hier blijkbaar een goed biotoop met weinig concurrentie, want ze komen nu al plaatselijk in grote massa's voor. Ieder jaar blijken ze hun areaal uit te breiden en thans kan men ze

langs de kust al vinden tussen Den Helder en Esbjerg. Het schelpdier leeft uitsluitend in ondiep water in een zandige bodem, tussen halverwege de getijzone (Waddenzee) tot hoogstens 18 m diepte (kustzone Noordzee). Blijkens een onderzoek * uitgevoerd door het Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (Texel) hebben Scholeksters in de Waddenzee zich al gespecialiseerd in het bemachtigen van deze voor hen nieuwe prooi-soort. Evenals de Kokkel heeft de Amerikaanse Zwaardschede maar korte voedsel- en ademhalingsbuizen of siphon's en leven ze dus dicht onder het wadoppervlak. De Kokkel probeert zich tegen gevaar te beschermen door de relatief dikke schelpen stevig te sluiten. De Amerikaanse Zwaardschede heeft dunne schelpen, die niet helemaal om het lichaam gesloten kunnen worden. In tegenstelling tot de andere op het wad levende schelpdieren kan de Amerikaanse Zwaardschede zich bij gevaar zeer snel tot op een diepte van 20 à 30 cm in het zand ingraven, waardoor ze buiten het bereik van alle langsnavigerende wadvogels komen. Door zeer voorzichtig te lopen en goed rond te kijken om vervolgens bliksemsnel toe te schieten blijken sommige Scholeksters toch al regelmatig Amerikaanse Zwaardscheden als voedsel te kunnen bemachtigen.

■ C. Swennen, M.F. Leopold & M. Stock; Notes on growth and behaviour of the American razor clam *Ensis directus* in the Wadden Sea and the predation on it by birds. Helgoländer Meeresuntersuchungen 39:255-261 (1985).

Toepassing angstkreet bij Roeken niet altijd succesvol

Na de vele ophef in 1982 door 'vogelbeschermers' over de mogelijkheid van de toepassing van angstkreten om Roeken bij landbouwschade te verjagen (zie ook Leever 1982) en de kritiek daarop van Mondiaal Alternatief (zie Maréchal 1984), is dit onderzoek van Aerts een belangrijke mijlpaal.

De auteur brengt aan de hand van veldonderzoek duidelijk enige nuanciering aan bij de toepassingsmogelijkheden van de angstkreet. Er is verschil te constateren in onder andere de effectiviteit daarvan in niet-schadegevoelige percelen en schade-gevoelige percelen nabij nestkolonies. Verder wordt aangetoond dat niet bij elke kolonie in gelijke mate schade valt te verwachten. Schade staat bovendien niet gelijk met de populatiegrootte van de kolonie. De auteur pleit dan ook terecht voor een vergelijkend onderzoek in verschillende landschapstypen.

Tijdens het onderzoek bleek de ineffectiviteit van het ophangen en/of neerleggen van gedode Roeken bij de preventie van schade. Dit is eerder ook door Maréchal (1984) gesteld.

Het belang van dit onderzoek zit in het feit dat men kritischer zal gaan staan tegenover het toepassen van angstkreten als preventiemiddel. Daarnaast wordt aangetoond dat afschotregelingen moeten worden herzien. Een

reeds jarenlang bestaande wens bij natuurbeschermers! Zoals het afschotgebeuren momenteel in elkaar zit komt het erop neer dat om subjectieve redenen de boerenbevolking regionaal uitmaakt hoe hoog het populatieniveau van een beschermde vogel zal zijn. Daarmee komen wij bij een punt van kritiek op dit, overigens uitstekende, rapport. Rondom Nederland gaan roekenpopulaties omhoog. In verschillende delen van West-Duitsland staat de soort op de Rode lijst en in Engeland daalt de populatie. Ook in dit rapport wordt gewezen op het herstel van de populatie in Nederland, maar dat is uiteraard slechts relatief! In het rapport wordt er ook op gewezen dat wij in de herfst- en wintermaanden niet alleen standvogels kennen maar ook wintergasten. Dat is op zichzelf juist. Anderszijds lijkt het de recensist juist als hierbij wordt gesteld dat de mogelijkheid bestaat dat deze winterpopulaties vaak in de zelfde gebieden overwinteren. Daar zou namelijk veel meer onderzoek naar moeten worden gedaan. Omdat de EG-Vogelrichtlijn voorschrijft dat er onderzoek moet worden gedaan naar ecologisch verantwoorde preventie van vogelschade valt het op dat de auteur nogal vurig pleit voor toepassing van de repellent Mesurol. Dit betreft een giftig braakmiddel waardoor Roeken bij het eten de ervaring opdoen om desbetreffend voedsel niet meer te eten. Hij pleit voor uitbreiding van de toepassing ervan. Daarbij gaat Aerts voorbij aan de potentiële giftigheid voor andere organismen en het risico dat dit zijn invloed zal hebben in het biologische voedselketen. Daarmee komt de auteur op gespannen voet te staan met het feit dat het gebruik van giftige lokmiddelen door de EG-Vogelrichtlijn is verboden, want predatoren kunnen hiervan de dupe worden! Overigens, wie zegt dat dat bij de huidige toepassing reeds uitgesloten is? Verder blijkt het dat de auteur terecht nuanciering constateert voor wat betreft schaderisico's bij verschillende percelen, maar daarbij niet zegt dat het gebruik van Mesurol in veel andere gevallen eigenlijk onzinnig is, omdat er nauwelijks risico zal zijn te verwachten.

De studie is voornamelijk gebaseerd op het onderzoek naar de effecten van de angstkreten. Onderbelicht is het aspect betreffende de gevolgen hiervan in het algemeen en op populatieniveau van Roeken en bij andere organismen. De uitspraak 'geen effect' lijkt ons moeilijk te rechtvaardigen.

Deze studie is in ieder geval aanbevelingswaardig voor hen die zich in deze materie willen verdiepen.

Aerts, M.A.P.A.: De effectiviteit van angstkreten bij verjaging van Roeken *Corvus frugilegus* L. in de landbouw. 61 bladzijden, 1 appendix, bijlage met figuren en tabellen (1985). Uitgave Rijksinstituut voor Natuurbeheer, RIB/rapport 85/11. Het rapport wordt franco toegezonden na betaling van f 14,- op postgiro 949 402 van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer te Arnhem, onder vermelding van RIN-rapport 85/11.

Pierre Maréchal